

De 1812 a 2012.

Dues-centes raons per estimar **Dickens**

(o deixem-ho en dotze...)

Ana Díaz-Plaja. Universitat de Barcelona

Enguany, 2012, celebrem el dos-cents aniversari del naixement de Charles Dickens, el 7 de febrer de 1812. Els aniversaris són una mena de baròmetres que ens permeten copsar en quina mesura aquell autor/a és recordat. I molt més que recordat: en quina mesura és present en la nostra literatura i forma part del nostre horitzó literari. O, fins i tot, si val la pena conservar-lo, llegir-lo... i estimar-lo.

Com que dues-centes raons serien feixugues i farien un article que excediria les dimensions de *Faristol*, centrem-nos en els dotze anys en què Dickens va sobrepassar el segle XIX i nosaltres el XXI, i heus aquí dotze raons per recordar-lo:

Il·lustració de Lisbeth Zwerger. *Cançó nadalenca*. Edicions Destino

1. Perquè ens fa pensar quins altres llibres es van publicar l'any que va néixer. L'any en què Charles Dickens venia al món es van publicar tres llibres que fan reflexionar sobre l'*statu quo* de la literatura infantil i juvenil. En primer lloc, els *Kinder-und Hausmärchen (Contes infantils i de la llar)* dels germans Grimm, una compilació de rondalles populars adreçades –per primer cop– específicament als infants). En segon lloc, *El Robinson suís*, de Johann Davies Wyss, un llibre a l'ombra de l'altre *Robinson*, el de Daniel Defoe (1719), que inicia un seguit de seqüeles cada vegada més a prop dels joves lectors. I per acabar, *Seny i sentiment*, de Jane Austen,¹ una autora compatriota de Dickens que adreça la seva mirada a un món d'escassa èpica i amb protagonistes menystinguts com a herois: les dones. Austen és ben considerada en la literatura canònica anglesa i universal i, alhora, és present en algunes col·leccions adreçades al públic juvenil.²

Aquesta coincidència de llibres crea un escenari literari ben interessant des del punt de vista del desenvolupament de la LIJ: per una banda, mostra que ja existeix un públic infantil diferenciat, i, alhora, que els personatges infantils poden convertir-se en l'eix central d'una narració susceptible de ser llegida per tothom. Per una altra, indica el naixement d'una línia difusa de literatura juvenil, que comprèn llibres que poden ser llegits per adolescents i també per adults. Com sabem, Dickens no escriu deliberadament per als petits lectors, com tampoc no ho feia Jane Austen, però és un autor susceptible de formar part d'aquelles col·leccions que, cada vegada més, aniran poblant els prestatges dels infants.

2. Perquè va barrejar l'alta literatura amb la baixa. Si Shakespeare és el dramaturg de referència en la literatura anglosaxona, Dickens n'és el novel·lista. Enterrat al Poet's Corner de Westminster Abbey, glòria nacional en tots els manuals i seleccionada per Harold Bloom a *El cànon occidental*, Dickens va ser un autor tan apreciat pels acadèmics com per les classes populars, que compraven amb delit els seus fulletons. I no únicament això: en la seva tècnica narrativa, Dickens combina les subtils eines d'un excel·lent estilista

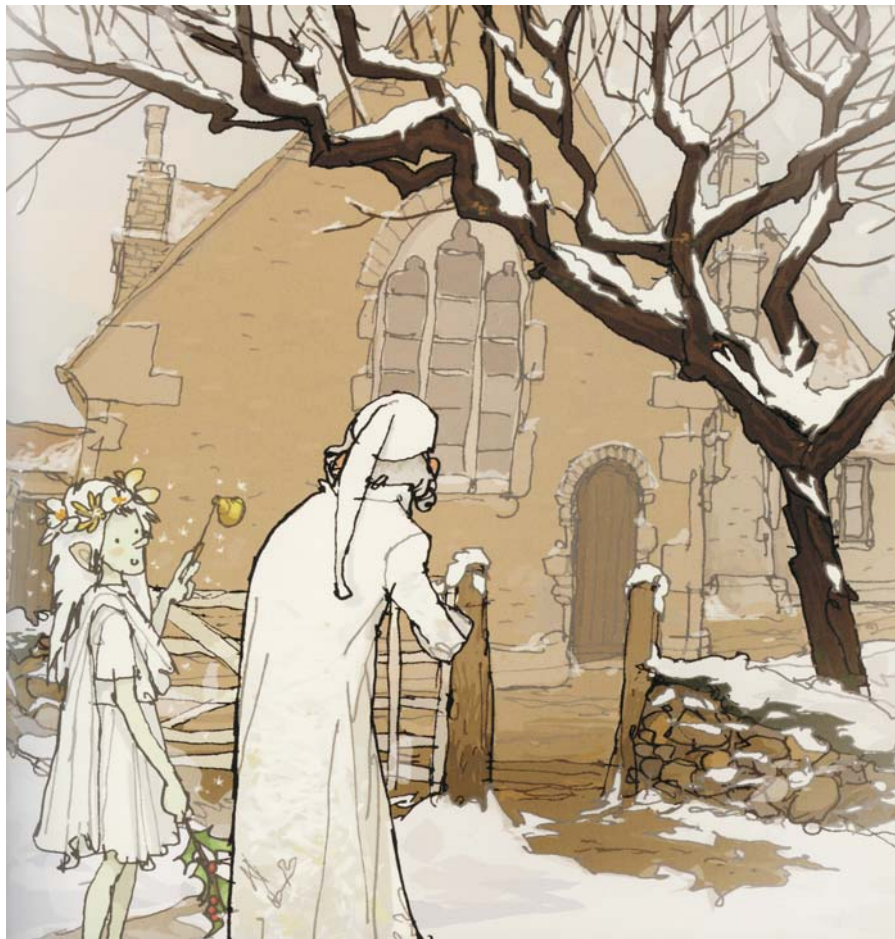
amb les solucions efectistes i fins i tot una mica barroeres de la novel·la de fulltò: infants perduts que de cop i volta són els néts d'una família acabada, dolents terribles que troben el càstig que es mereixen i pèrdues inversemblants que aboquen a trobades impossibles. Dickens no feia cap fàstic als públics dels diferents nivells socials i econòmics. No li queia cap anell a l'hora d'anar a promocionar o fer lectures de les seves obres a llocs poc acadèmics o de crear una companyia teatral on ell mateix feia d'actor. I, simultàniament, se sabia ben apreciat per la crítica exigent.

El cànion de la literatura infantil es debat també entre aquests dos pols: l'acceptació d'un públic majoritari i el reconeixement de l'alta cultura. Autors com Cornelia Funke o Christopher Paolini o, a casa nostra, Jordi Sierra i Fabra, oscil·len entre la immensa resposta d'un públic lector i les restriccions que els posa la crítica especialitzada. Igualment, la mateixa literatura infantil i juvenil es debat entre ocupar un lloc específic dins de la gran literatura o bé acceptar amb resignació que forma part d'una literatura menor o, directament, menystinguda.

3. Perquè li agradava llegir en veu alta i reconeixia la importància de la imatge.

Autor de la seva època, Dickens va albirar també formes de comunicació literària que serien ben importants en el futur. La lectura en veu alta de l'obra pròpia a càrrec de l'autor era una pràctica comuna a l'època victoriana, i encara és freqüent en el món anglosaxó. Aquesta translació oral relaciona l'autor amb la forma tradicional de transmissió literària: la veu i l'observació de la reacció del públic. La base de la literatura infantil rau en les rondalles populars explicades, i també en les cançons i faules cantades i recitades en places, escoltades (i modificades) pel públic. Dickens es basa ja en una obra escrita, però gaudeix de veure les formes de recepció d'una manera directa i fa constants recitals de la seva, i, com expliquen els seus biògrafs, en va fer un munt. Tant que, segons apunten alguns, la seva mort va tenir a veure amb l'esgotament produït pels recitals. No oblidem mai que una de les estratègies d'animació a la lectura passa per la dinamització i dramatització d'obres literàries; tal com deia Rodari, tots els manaments de la creació d'un hàbit lector es resumeixen en un: llegir en veu alta als nens.

Pel que fa a la imatge, Dickens va ser inseparable de dos il·lustradors fonamentals: Phiz (Hablott Knight Browne) i George Cruikshank (molta atenció, fans de Harry Potter!!), que van formar un tàndem inseparable. El primer va il·lustrar *Pickwick*, *David Copperfield*, *Dombey i fill*, entre d'altres, i Cruikshank va il·lustrar *Oliver Twist*, també, i altres obres. Tots dos dibuixants van ser triats especialment per Dickens, i van establir una amistat que de vegades va tenir un final desgraciat.³ Més enllà de l'anècdota, observem com Dickens considerava el llenguatge visual un element

gairebé tan important com el text, cosa que el portava a tenir una cura directa de la interpretació que feien dels seus personatges i ambients, i del tarannà no gens simple de molts dels seus relats. Les il·lustracions no només havien de respondre a la fesomia dels personatges i ambients, sinó que a més havien de respectar el to amb què l'escriptor els havia concebut. Un cop més, Dickens comprèn la importància futura dels llibres per a infants i joves, on la imatge i el text formen un tot. Traslladat a avui, ens fa pensar en el tàndem Roald Dahl-Quentin Blake, que fa que no concebem un llibre de l'un sense les il·lustracions de l'altre.

Aquesta importància de la imatge i de la posada en escena potser explica l'abundància de transposicions teatrals i cinematogràfiques de l'obra de Dickens, que van començar en una època tan remota com 1900 amb *Pickwick* o 1906 amb *Oliver Twist* i 1913 amb *David Copperfield*.⁴ El reguitzell d'adaptacions cinematogràfiques és inabastable en aquest article, tot i que convé mencionar –i recomanar vivament– les adaptacions en forma de sèries televisives que ha fet la BBC en els últims anys.

4. Perquè va crear protagonistes inoblidables. Dir els noms d'*Oliver Twist*, de *David Copperfield* o de *Dorrit* crea tot d'una la imatge d'uns personatges emblemàtics de la literatura infantil i juvenil. Duran i Luna (2002) trien els seus personatges per a *Un i un i un fan cent!* Menys conegudes, però igualment importants, hi ha la figura de Nell, a *Magatzem d'antiguitats*

(per cert, la primera novel·la de Dickens traduïda al català, el 1847), o l'adolescent Florence de *Dombey i fill*. Dickens sap barrejar aquests personatges infantils amb altres d'adults, i sap diferenciar-ne bé l'abast i la psicologia. La tensió entre l'ànima ingènua i pura dels protagonistes infants i la seva lluita per sobreviure en un món hostil ha inspirat moltíssims llibres infantils. La condició d'orfandat, manllevada del món del fulltò, confereix autonomia a personatges infantils que no tenen el suport dels pares ni d'una família que els protegeixi. Aquests petits herois cerquen la subsistència i han d'enginyar-se-les per suplir amb intel·ligència, sagacitat i bondat allò que la força no els permet fer. La literatura infantil clàssica és plena d'aquests orfes o mig orfes: *Anna, la de les teules verdes*, d'Anne Montgomery; la *Bibi* de Karin Michaelis; *Tom Sawyer i Huckleberry Finn*, de Mark Twain, o la *Pippi* d'Astrid Lindgren comparteixen aquesta categoria, que ha arribat fins avui.

5. Perquè va crear una saga de secundaris magistrals. Si els protagonistes de Dickens s'han convertit en icones de la literatura infantil i juvenil, alguns dels seus secundaris han fet una fortuna extraordinària. Les creacions de Fagin, el responsable de l'escola de lladres d'*Oliver Twist*, o de l'inefable Mister Dick, o de Mister Micawber, de *David Copperfield*, o de Mister Dorrit a *La petita Dorrit*, tenen en tots els casos una barreja d'insània i barra que els fa tremendament atractius. També la seva galeria de dones, com ara la tia Bessy, Miss

Trotwood, també de *David Copperfield*, o Miss Tox, de *Dombey i fill*. I és curiós com a la literatura infantil són creacions tan o més sublimes que els personatges centrals mateix. Dickens pretenia construir un univers en cadascuna de les seves novel·les: un univers proper als seus lectors, però que alhora els fes adonar-se de la diversitat del gènere humà. I també del fet que qualsevol ésser humà, per tangencial que sigui la seva presència en la vida d'algú, comporta una visió del món i una influència clara en els esdeveniments que ens conformen. Veiem també com la bona literatura infantil i juvenil és la que ha defugit els personatges estereotipats i ens ha permès crear un conjunt d'actors en el desenvolupament d'una història. Les novel·les d'un Vallverdú, o d'un Pau-Joan Hernández, o d'una Isabel-Clara Simó són construccions plenes de personatges rodons i de creació d'universos on el lector es trasllada i s'immergeix.

6. Perquè passava magistralment del sublim al ridícul. Aquesta complexitat de les novel·les dickensianes li va fer crear personatges d'una bondat i un desvaliment terribles, com ara Oliver, o Nell o David, o bé personatges terriblement dolents, com ara Fagin. Però també una colla d'extravagants que podien pertànyer a qualsevol de les dues categories, i que actuen, en molts moments, com un contrapès sa i refrescant. Contrapès a moltes escenes d'una duresa terrible, com ara l'ambient de l'orfenat d'Oliver, o els carrers sòrdids de Londres, o les persecucions de Quilp a la petita Nell. Contrapès també a algunes escenes que els lectors exigents podrien trobar excessivament sensibleres o ensucrades. Contrapès també a un estil que l'aparició del personatge curiós converteix en sardònic o directament còmic. Dickens aconsegueix la fórmula perfecta entre les històries de superació personal i el quadre de costums en tons forts, de la paròdia al realisme més dur; de l'agudesa de l'anàlisi a la burla descarada de persones i situacions. No ens fa pensar, *mutatis mutandis*, en alguns dels nostres millors escriptors actuals? La comicitat d'un Dahl, no amaga en molts moments una crítica punyent? El monòleg divertit d'un Manolito Gafotas, no ens construeix un retrat de les barriades de Madrid?

7. Perquè va acostumar a la gent als totxos. Parlant amb una mica d'ironia històrica, sembla que el nostre Dickens intuís, d'alguna manera, l'afecció actual pels llibres gruixuts. Com hem dit altres vegades, actualment s'ha capgirat la tendència dels lectors. Si abans un mal lector era el que demanava un llibre primet, avui aquesta espècie de lector sembla en retrocés. Estem acostumats a veure al metro o al tren i a les llibreries lectors poc habituats a una lectura elaborada o selecta que duen llibres ben gruixuts. Les obres de Dickens són extraordinàriament extenses; moltes vegades van més enllà de les mil pàgines. Aquest fet és ignorat per molts lectors infantils i juvenils,

que llegeixen Dickens en adaptacions sense saber que hi ha moltes més aventures i peripecies dels seus herois, i ben embastades per la prosa de Dickens. També ho ignoren molts adults, que no saben que Oliver Twist va més enllà d'un musical o una pel·lícula. Com diu Valentí Puig davant d'alguns *best-sellers* actuals, Dickens et dóna novel·la històrica, intriga, humor i moltes altres coses en les mateixes mil pàgines.⁵

8. Perquè ens va permetre endinsar-nos en una època. Al llarg del segle en què Dickens va escriure d'una forma quasi compulsiva, la literatura anglesa va donar a la impremta un dels llibres fantàstics més decisius de la literatura infantil i juvenil. *Alicia al país de les meravelles* es publica el 1865, tot just quan Dickens publicava *El nostre amic comú*, penúltima de les seves novel·les. La branca fantàstica va omplir un camí ple de clàssics de la LIJ entre 1865 i l'actualitat, i ha creat una sòlida trajectòria que va des d'un James Barrie, amb Peter Pan, a un Anthony Browne, amb tots els seus llibres de fantasia quotidiana. En la dicotomia essencial de tota narració novel·lística entre realisme i fantasia, Dickens opta d'una manera declarada per la via de la inspiració en la realitat. Tot i la importància dels autors anglosaxons en el món de la literatura fantàstica, la línia realista ha produït també uns immensos fruits que estan en la trajectòria lectora de molts infants i joves: des de les novel·les d'Enid Blyton (en qualsevol de les formes i sèries) a la literatura infantil i juvenil actual; el realisme anomenat crític dels anys vuitanta sembla recollir el testimoni de Dickens, que no estalviava escenes de cruïda i que posava el dit al mig de les nafres de la seva societat. Exactament com ho van fer alguns escriptors de la dècada anterior o ho continuen fent, com Gemma Lienas.

9. Perquè va saber projectar-se cap al futur. Justament aquesta immediatesa dels seus escrits (el Londres de la seva època, la societat que l'envoltava, el món que coneixia) han donat a Dickens una empremta universal. Diuen que la universalitat s'abasta més fàcilment a través de la particularitat, i que el fet d'aferrar-se a una època determinada és una garantia de projecció cap al futur. Aquesta fidelitat a la seva època fa que Dickens continuï sent una lectura de totes les biblioteques escolars, potser una mica abandonat en el racó dels clàssics. Però hi és. I ha de continuar sent-hi, i potenciant-se com a lectura. I Dickens també continua sent un referent constant en noves versions cinematogràfiques i teatrals. La misèria que descriu en el seu Londres, l'abandonament de nens, el treball infantil continuen sent un tema de total actualitat, malauradament, tot i que la geografia s'ha desplaçat cap a l'Àfrica o alguns indrets d'Hispanoamèrica i Àsia. Algunes novel·les juvenils actuals s'han aturat en aquesta problemàtica dolorosa i punyent, com ens mostra

Joaquim Carbó a *Juma i el diamant*. Les edicions recents dels seus llibres en català o la creació d'un bloc d'homenatge també són proves de la seva vigència.⁶

10. Perquè va saber pouar en el present i en si mateix. Els biògrafs de Dickens insisteixen que no calia que Dickens corregués gaire per trobar les fonts d'inspiració de molts dels seus personatges. Pel que sembla, molts dels personatges inconscients, malbaratadors i arruïnats que hi ha en els seus llibres (Mister Micawber a *David Copperfield*, o Mister Dorrit a *La petita Dorrit*) estaven inspirats en el seu propi pare, mentre que les dones una mica lirones tindrien com a model la seva mare. També les seves cunyades –amb qui va tenir una estreta relació– van inspirar alguns personatges, com ara la petita Nell de *Magatzem d'antiguitats*. També es va inspirar en la fàbrica de betum de sabates on va treballar per ambientar el David Copperfield treballador a la primera part de la novel·la, així com els abundants pensionats, orfenats i escoles que apareixen a les seves obres eren un transsumpte de les escoles que va tenir ocasió d'observar al llarg de la seva vida.

11. Perquè va permetre parlar d'ell... sense haver-lo llegit. Deia amb una certa provocació Francisco Rico que un clàssic és un d'aquells llibres que tothom llegeix sense necessitat d'haver-los llegit. Dickens potser s'emporta el primer guardó. Fixem-nos que l'adjectiu *dickensia* és emprat tot sovint per persones que mai no han llegit cap dels seus llibres (a la manera de *dantesco* o *kafkaïa*) per descriure una literatura determinada. Molts, moltíssims no lectors coneixen els seus personatges, especialment Oliver i David, tot i no haver llegit mai les obres originals escrites per l'autor anglès, gràcies a les versions cinematogràfiques (a IMDb hi ha més de tretze pàgines de lletra atapeïda amb versions cinematogràfiques d'obres de Dickens), teatrals i musicals que se n'han fet. Dickens és un autor popularitzat, i, com els textos populars, ha estat objecte de reescriptures, transformacions i versions actualitzades. No és casualitat que puguem trobar el seu *Conte de Nadal* com una de les aventures de les Tres Bessones.⁷

12. And, last but not least... Harry Potter. El pacient lector que ha arribat fins aquí deu estar pensant quantes de les característiques esmentades ha recollit la senyora Rowling en el seu Harry Potter. Efectivament, el petit mag s'abeura en aquesta tradició i la fa seva. Tot i partir de la tendència oposada a Dickens –la fantàstica–, la petjada del nostre autor és evident: l'orfanat del protagonista, la importància dels secundaris (tots recordem l'interès que susciten personatges com els familiars de Ron, o els professors Minerva McGonagall, Snape o Lupin), la lluita de Harry per imposar-se a un destí advers, els ambients tètrics i tenebrosos d'un Londres transmutat en

carreró Diagon, l'ambient del segle XIX que es respira al pensonat Hogwarts i moltíssims altres aspectes que fan de la saga un homenatge velat a l'autor de *David Copperfield*. De fet, pocs autors anglosaxons deixen de retre homenatge a Dickens, fins i tot els que podrien estar més allunyats d'ell (com ara May Louise Alcott o Jean Webster),⁸ J. K. Rowling no en podia ser una excepció.

Per aquestes dotze raons, i per moltes més fins arribar a dues-centes, que l'any 2012 no acabi sense recuperar, llegir, rellegir o veure qualsevol de les obres de l'esplèndid Charles Dickens.

1. Trad. Xavier Pàmies. La Magrana, 2004.
2. A tall d'exemple, és una de les seleccionades per Vicenç Pagès en el seu imprescindible *De Robinson Crusoe a Peter Pan*, 2006.
3. Montserrat Castillo (1994), «Los ilustradores de Dickens».
4. El director de cinema Griffith afirmava que Dickens feia «històries fotografiades» (Pérez Millán, 1994: 70).
5. Ens ho recorda amb ironia Valentí Puig a *La Vanguardia*.
6. Consulteu el bloc <http://blogdeassumpta.blogspot.com.es/2012/02/dickens-2012-homenatge-on-line-des-de.html>.
7. Roser Capdevila (2009): *Les tres bessones i el conte de Nadal*. Barcelona: Baula.
8. Vegeu Ana Díaz-Plaja, «Cuando las protagonistas se convierten en escritoras».

Bibliografia

- BLOOM, Harold (1996). *El canon occidental*. Barcelona: Anagrama.
- CASTILLO, Montserrat (1994). «Los ilustradores de Dickens». *CLIJ*, n. 66, p. 46-55.
- DÍAZ-PLAJA, Ana (2010). «Cuando las protagonistas se convierten en escritoras». En A. MENDOZA FILLOLA i C. ROMEA CASTRO. *El lector ante la obra hipertextual*. Barcelona: Horsori, p. 87-96.
- DURAN, Teresa, i Marta LUNA (2002). *Un i un i un... fan cent!* Barcelona: La Galera.
- GELI, Carles. (2012). «Papers (catalans) del Club Dickens». *Quadern d'El País*, n. 1.430, p. 1-3.
- LLOVET, Jordi (2012). «Dickens i la literatura catalana». *Quadern d'El País*, n. 1.430, p. 1-3.
- PAGÈS, Vicenç (2006). *De Robinson Crusoe a Peter Pan*. Barcelona: Proa.
- PÉREZ MILLÁN, Juan Antonio (1994). «Dickens en imágenes». *CLIJ*, n. 66, p. 64-72.
- PRIESTLEY, John Boyton (1995). *Charles Dickens*. Barcelona: Salvat.
- PUIG, Valentí (2012). «Grans esperances». *La Vanguardia*, 11 de febrer.
- TÉBAR, Juan (1994). «Los huérfanos de Dickens». *CLIJ*, n. 66, p. 26-41.
- WILSON, Angus (1987). «Heroes and heroines of Dickens». En H. Bloom. *Charles Dickens. (Edited and with an introduction of...)*. London: Chelsea House Publishers, p. 373-500.

Trià actualitzada d'obres de Charles Dickens

- El Casalt*. Trad. Xavier Pàmies. Barcelona: Destino, 2008.
- El conte de Nadal*. Adapt. David Montserrat. Il·lustr. Javier Andrada. Barcelona: La Galera, 2007 (Petits Universals).
- Conte de Nadal: nadala*. Trad. Maria Antònia Oliver. Il·lustr. Pep Montserrat. Barcelona: Bambú, 2010 (Lletres Majúscules).
- David Copperfield*. Trad. Joan Sellent. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra / Destino, 2003.
- Grans esperances*. Trad. Josep Carner. Barcelona: Proa, 2008 (A Tot Vent).
- Història de dues ciutats*. Adapt. Juan Ramón Torregrosa. Barcelona: Vicens Vives, 2009 (Cucanya).
- Oliver Twist*. Trad. Pau Romeva. Barcelona: Labutxaca, 2011.
- Els papers pòstums del Club Pickwick*. Trad. Miquel Casacuberta. Barcelona: A Contra Vent, 2012.
- Tots els contes de Nadal*. Trad. Xavier Pàmies. Il·lustr. Bernat Cormand. Barcelona: La Magrana, 2009.

A càrrec del
consell de
redacció

Els classificats de Faristol

Us convidem a enviar anuncis per paraules al CLIJCAT (clijcat@clijcat.cat)

Es busquen *els tres bandits* de Tomi Ungerer per comprovar si els homes de negre són ells.

O potser cal buscar els homes grisos que a *Momo* de Michael Ende robaven el temps.

Necessitem préstecs merkelians per salvar petites i grans editorials.

Calen idees per substituir la presència dels autors a les escoles com a esquer per a la venda de llibres.

Requadre d'honor

Premi Piscinasenseaigua per a editors novells.

AUTOPREMI al consell de redacció de la revista *Faristol* per la seva capacitat de resistència malgrat les tempestes.

